ring, medmindre der er tale om en følge for andre ydelser end ydelserne ved alderdom af, at der er fastsat forskellig pensionsalder, hvilket forudsætter, at der er tale om en forskelsbehandling, som nødvendigvis og objektivt er knyttet til forskellen i pensionsalder. Det tilkommer den nationale ret at bedømme, om dette er tilfældet, hvorved retten — under overholdelse af fællesskabslovgivers mål — skal undersøge, om der foreligger en forskelsbehandling, som er objektivt nødvendigt for at undgå risiko for socialsikringens økonomiske ligevægt eller for at sikre sammenhængen mellem alderspensionsordningen og de øvrige ydelser.

RETSMØDERAPPORT
i sag C-328/91 *

I — Faktiske omstændigheder og skriftlig forhandling

1. I den britiske Social Security Act 1975, som ændret ved Health and Social Security Act 1984, indførtes der i section 36 en ikke-bidragsbetinget ydelse, den såkaldte »severe disablement allowance« (ydelse ved alvorlig invaliditet), der tildeles personer, som er blevet uarbejdsdygtige. I section 37 i samme lov indførtes en ikke-bidragsbetinget ydelse, den såkaldte »invalid care allowance« (plejevederlag), der tildeles personer, som regelmæssigt og overvejende er beskæftiget med pleje af en alvorligt invalideret person (enten en slægtning eller en person, der opfylder andre af lovens krav), og som ikke har lønnet beskæftigelse.

2. Ifølge section 36(4)(d) og section 37(5) i 1975-loven, med senere ændringer, kan personer, der har nået pensionsalderen, ikke få del i disse ydelser, medmindre de var berettiget hertil, umiddelbart før de nåede denne alder.

3. Pensionsalderen fastsættes i lovens section 27 til 65 år for mænd og 60 år for kvinder.

4. Det fremgår af artikel 7, stk. 1, litra a), i Rådets direktiv 79/7/EØF af 19. december 1978 om gradvis gennemførelse af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder med hensyn til social sikring (EFT 1979 L 6, s. 24), at direktivet ikke hindrer medlemsstaterne i at bestemme, at fastsættelse af pensionsalderen for ydelse af alders- og arbejds-

* Processprog: engelsk.

ophørspensioner og eventuelle følger heraf for andre ydelser undtages fra direktivet.

5. Evelyn Thomas og Eleanor Ethel Morley opgav deres arbejde på grund af invaliditet, efter at de havde nået pensionsalderen. Adjudication Officer og Social Security Appeal Tribunal afslog deres ansøgninger om ydelse ved alvorlig invaliditet med den begrundelse, at de ikke havde været berettiget til denne ydelse, umiddelbart før de fyldte 60 år. Thomas indbragte sagen for Social Security Commissioner, som på grundlag af bestemmelserne i direktiv 79/7 afgjorde, at hun havde ret til den omhandlede ydelse. Morley tabte en appelsag ved en anden Social Security Commissioner.

6. Frances Iris Cooze, Joyce Beard og Sarah Murphy ansøgte om plejevederlag, efter at de havde nået pensionsalderen. Adjudication Officer og Social Security Appeal Tribunal afslog deres ansøgninger, fordi de ikke havde været berettiget til denne ydelse på det tidspunkt, hvor de nåede pensionsalderen. Sagerne blev indbragt for Social Security Commissioner, der af samme grunde som i Thomas-sagen gav appellanterne medhold.

7. Ved Court of Appeal tabte socialministeren en appelsag vedrørende Thomas, Cooze, Beard og Murphy; appellanten Morley fik medhold.

Court of Appel gav Equal Opportunities Commission tilladelse til at indtræde som part i appelsagen vedrørende Thomas.

Court of Appeal har fastslået, at den forskelsbehandling, der forekommer i britisk ret mellem mænd og kvinder for så vidt angår tildeling af ydelse ved alvorlig invaliditet og plejevederlag, ikke dækkes af artikel 7, stk. 1, litra a), i direktiv 79/7. Court of Appeal fremhæver bl.a., at artikel 7, stk. 1, litra a), skal tillægges en selvstændig betydning, som ikke påvirkes af skiftende nationale kriterier. Udtrykket »eventuelle følger heraf«, der optræder i denne bestemmelse, skal fortolkes snævert, da det er et led i en undtagelse fra de personlige rettigheder, som følger af direktiv 79/7, og denne undtagelse skal være i overensstemmelse med proportionalitetsprincippet. At mænd og kvinder forskelsbehandles i forbindelse med en socialsikringsordning, der ikke vedrører alders- og arbejdsophørspensioner, vil kun være berettiget, såfremt dette er en nødvendig følge af, at aldersgrænserne for, hvornår mænd og kvinder kan opnå alders- eller arbejdsophørspensioner, er fastlagt forskelligt, og kun i den udstrækning, hvori en sådan nødvendighed gør det hensigtsmæssigt, hvilket ikke er tilfældet i den foreliggende sag.

8. Socialministeren appellerede afgørelsen til House of Lords, der den 27. november 1991 i medfør af EØF-traktatens artikel 177 besluttede at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»1) Når en medlemsstat i medfør af artikel 7, stk. 1, litra a), i direktiv 79/7 om gradvis gennemførelse af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder med hensyn til social sikring opretholder en pensionsalder, der er forskellig for mænd og kvinder for så vidt angår ydelse af alders- og arbejdsophørspensi-

oner, er den undtagelse, der kan gøres i medfør af ordene 'eventuelle følger ... for andre ydelser' i artikel 7, stk. 1, litra a), da begrænset til

a) bestemmelser i ordninger vedrørende disse andre ydelser, som er nødvendige for, at ordningerne kan fungere i overensstemmelse med ordningerne vedrørende alders- og arbejdsophørspensioner, uden at der opstår ulogiske, uretfærdige eller absurde konsekvenser, eller

b) bestemmelser i ordninger vedrørende disse andre ydelser, som medlemsstaten diskretionært, men under overholdelse af proportionalitetsprincippet, har sammenkædet med bestemmelser i alders- og arbejdsophørspensionsordninger, eller

c) andre bestemmelser, og i bekræftende fald hvilke?

2) Hvis proportionalitetsprincippet finder anvendelse, skal medlemsstaten da godtgøre

a) at bestemmelsen er hensigtsmæssig og nødvendig for at nå medlemsstatens mål, eller

b) at bestemmelsen er hensigtsmæssig og nødvendig for at nå formålet med direktiv 79/7, eller

c) både a) og b), eller

d) at bestemmelsen blev vedtaget med henblik på at formindske de samlede diskriminerende virkninger af, at pensionsalderen for mænd og kvinder er forskellig, mest muligt eller begrænse dem, eller

e) at et andet kriterium er opfyldt, og i bekræftende fald hvilket?

3) Kan medlemsstaten i henhold til artikel 7, stk. 1, litra a),

a) påberåbe sig statistiske oplysninger vedrørende det mønster, der tegner sig med hensyn til mænds og kvinders arbejdsliv og pensionering med henblik på at retfærdiggøre den forskellige behandling af mænd og kvinder, eller

b) påberåbe sig undtagelsen til trods for, at den, der ansøger om ydelsen, i det konkrete tilfælde kan godtgøre, at hun, selv om hun har passeret pensionsalderen, rent faktisk ikke modtager alders- eller arbejdsophørspension, og/eller at hun ville have været i arbejde, hvis den pågældende risiko (invaliditet eller alvorlig uarbejdsdygtighed) ikke var indtrådt?

4) Når det i national ret bestemmes, at pensionsalderen for ydelse af alders- og arbejdsophørspension skal være 60 år for kvinder og 65 år for mænd, og at der skal gælde en ordning for ydelser ved invaliditet for personer i den erhvervsaktive alder, kræves det da efter direktiv 79/7, at en medlemsstat anvender samme øverste aldersgrænse (hvis der findes en sådan) for både mænd og kvinder, når den fastlægger rækkevidden af ordningen vedrørende invaliditetsydelser?«

9. House of Lords' dom indgik til Domstolens Justitskontor den 17. december 1991.

10. Der er i overensstemmelse med artikel 20 i protokollen vedrørende statutten for EØF-Domstolen indgivet skriftlige indlæg, den 6. april 1992 af Thomas, Cooze, Beard, Morley og Murphy samt Equal Opportunities Commission, der er indstævnte i hovedsagen, ved Solicitor og Legal Adviser J. A. Lakin, Equal Opportunities Commission, og ved Barristers at Law Anthony Lester, Queen's Counsel, Judith Beale, Beverley Lang og Mark Rowland, den 7. maj 1992 af Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved Karen Banks, Kommissionens Juridiske Tjeneste, som befuldmægtiget, den 14. maj 1992 af den tyske regering ved Ministerialrat Ernst Röder, Økonomiministeriet, som befuldmægtiget, den 19. maj 1992 af Det Forenede Kongerige ved S. Lucinda Hudson, Treasury Solicitor's Department, som befuldmægtiget, assisteret af advokat Richard Plender, QC.

11. Domstolen har på grundlag af den refererende dommers rapport og efter at have hørt generaladvokaten besluttet at indlede den mundtlige forhandling uden forudgående bevisoptagelse.

12. Domstolen besluttede den 30. september 1992 i medfør af procesreglementets artikel 95, stk. 1 og 2, at henvise sagen til Sjette Afdeling.

II — Skriftlige indlæg for Domstolen

1. *Thomas, Cooze, Beard, Murphy, Morley* og *Equal Opportunities Commission*, der er indstævnte i hovedsagen, har påpeget, at de er personligt omfattet af direktiv 79/7, og at de omhandlede lovbestemte ordninger henhører under direktivets materielle anvendelsesområde. Det Forenede Kongerige har fastsat pensionsalderen på en måde, der fører til forskelsbehandling, og det samme gælder for ordningerne vedrørende ydelse ved alvorlig invaliditet og plejevederlag. En sådan forskelsbehandling kan ikke retfærdiggøres i medfør af direktivets artikel 7, stk. 1, litra a).

a) Det *første spørgsmål* må besvares i overensstemmelse med punkt a). Den undtagelse fra det grundlæggende princip om ligebehandling, der omhandles i artikel 7, stk. 1, litra a), skal fortolkes snævert og tillægges en selvstændig og ensartet betydning, der ikke afhænger af nationale kriterier. Medlemsstaterne kan ikke selv bestemme, hvor omfattende undtagelsen skal være. Proportionalitetsprincippet har kun betydning for,

hvorledes medlemsstaten iværksætter undtagelsen, ikke for dens rækkevidde. Formålet med artikel 7, stk. 1, litra a), er at undtage fastsættelsen af pensionsalderen for tildeling af arbejdsophørspensioner fra princippet om ligebehandling, og henvisningen til de »eventuelle følger heraf for andre ydelser« er udelukkende accessorisk eller underlagt dette overordnede formål. Medlemsstaterne skal godtgøre, at der eksisterer en nødvendig årsagssammenhæng mellem forskelsbehandlingen med hensyn til pensionsalder og den forskelsbehandling, der følger heraf. Denne sammenhæng skal være objektivt nødvendig for, at den diskriminerende ordning kan fungere tilfredsstillende, og ikke blot være ønskelig eller hensigtsmæssig set ud fra medlemsstatens subjektive synspunkt.

b) Hvad angår det *andet spørgsmål* foreslår de indstævnte, at betingelserne i såvel punkt a) som punkt b) og d) skal være opfyldt.

Ifølge Domstolens praksis skal enhver undtagelse fra en personlig rettighed eller fra et af fællesskabsrettens grundlæggende principper underlægges proportionalitetsprincippet (jf. dom af 15.5.1986, sag 222/84, Johnston, Sml. s. 1651, og af 12.2.1974, sag 152/73, Sotgiu, Sml. s. 153). Fællesskabets mål med denne undtagelse er i den forbindelse afgørende, og medlemsstaten skal afpasse sit eget mål efter Fællesskabets målsætning. Spørgsmålets punkt a) og b) er reelt ikke alternative muligheder, eftersom medlemsstatens mål er underlagt Fællesskabets mål. Punkt d) sigter mod at klarlægge formålet med udtrykket »eventuelle følger heraf for andre ydelser« i direktivets artikel 7, stk. 1, litra a), og udgør derfor heller ikke et alternativ til punkt a) og b). Der er tale om en accessorisk bestemmelse set i forhold til tilladelsen til at opretholde en forskellig pensionsalder, og medlemsstaterne kan ikke med hjemmel i denne bestemmelse udvide forskelsbehandlingen til også at gælde for andre områder inden for den sociale sikring.

c) Det *tredje spørgsmål* må besvares benægtende, idet den enkelte kvinde ikke i medfør af artikel 7, stk. 1, litra a), kan diskrimineres med den begrundelse, at kvinder statistisk set er erhvervsaktive fem år mindre end mænd.

d) Det *fjerde spørgsmål* må besvares bekræftende. De indstævnte henviser til, at den omhandlede forskelsbehandling ikke er omfattet af artikel 7, stk. 1, litra a). Det må selvsagt føre til en vis skævhed, når forskellen i pensionsalderen for mænd og kvinder relateres til en anden socialsikringsordning, som princippet om ligebehandling finder anvendelse på. Ministeren påberåber sig i hovedsagen fejlagtigt, at de omhandlede ydelser er bestemt for personer i den arbejdsdygtige alder, og at der ikke kan fastsættes en ensartet pensionsalder, medmindre alle kvinder i alderen 60-65 år er erhvervsaktive, hvilket ikke er tilfældet. I realiteten må den personlige ret til ligebehandling prioriteres frem for princippet om, at en ydelse kun skal komme personer i en bestemt aldersgruppe til gode, såfremt størsteparten af dem er erhvervsaktive.

2. *Det Forenede Kongerige* har bemærket, at ydelse ved alvorlig invaliditet og plejeveder-

lag skal erstatte den indtægt, som modtagerne ville have haft, så længe de er i den arbejdsdygtige alder, og at disse ydelser derfor er knyttet til pensionsalderen.

Af historiske grunde gælder der det særlige forhold for disse to ydelser, at en person, der har fået tilkendt en ydelse inden pensionsalderen, fortsat kan modtage den, efter at den pågældende har overskredet denne alder. Det ses af forarbejderne til loven, at ydelserne er tiltænkt personer, for hvem forsikringsbegivenheden indtrådte, mens de stadig var i den arbejdsdygtige alder. Sammenhængen mellem de to ydelser og pensionsalderen understreges yderligere af, at modtagerne optjener pension under pensionsordningerne, hvilket ellers kun gælder for personer, der endnu ikke har nået pensionsalderen.

a) Hvad angår det *første spørgsmål* bemærker Det Forenede Kongerige, at det ganske vist foretrækker punkt b), men at det anser de nationale bestemmelser for at være i samklang med beskrivelsen i såvel punkt a) som punkt b). Medlemsstaterne har i henhold til artikel 7, stk. 1, litra a), ret til at undtage visse ordninger fra direktivet. Denne ret indbefatter en skønsbeføjelse, hvilket følger af, at medlemsstaterne i artikel 7, stk. 2, og artikel 8, stk. 2, forpligtes til regelmæssigt at undersøge de områder, der er undtaget, og underrette Kommissionen om årsagerne til, at disse undtagelser bør opretholdes. Som et led heri har medlemsstaterne ret til at opretholde den forskelsbehandling, der vil kunne opstå som følge af, at pensionsalderen er forskellig for mænd og kvinder. Eftersom denne ret udgør en undtagelse fra princippet om ligebehandling, er den imidlertid underlagt proportionalitetsprincippet.

Såfremt enhver øvre aldersgrænse for tildeling af de omhandlede ydelser blev afskaffet, ville disse ikke længere tjene deres formål, nemlig at sikre personer, for hvem forsikringsbegivenheden er indtrådt, en indtægt. Det ville ikke være praktisk muligt at tildele alle, for hvem forsikringsbegivenheden indtrådte, inden de gik på pension, disse ydelser. En fælles øvre aldersgrænse for både mænd og kvinder ville dog også føre til forskelsbehandling.

Proportionalitetsprincippet er afgørende for, hvilken form for forskelsbehandling der vælges. Undtagelsen fra princippet om ligebehandling skal være hensigtsmæssig og nødvendig for at nå det tilsigtede mål, nemlig at sikre sammenhængen i den sociale sikringsordning og undgå ulogiske, uretfærdige eller absurde resultater. Domstolen erkendte i dom af 26. februar 1986 (sag 152/84, Marshall, Sml. s. 723), at ydelser i forbindelse med nationale ordninger, der stiller mænd og kvinder forskelligt med hensyn til pensionsalder, henhører under direktivets artikel 7, stk. 1, litra a).

Regeringen lægger vægt på det juridiske aspekt i tilknytningen mellem de omhandlede ydelser og pensionsalderen og gør opmærksom på, at der på alle relevante områder er fastsat den samme pensionsalder, og at de to omhandlede ydelser sammen med arbejdsophørspensionerne er et led i en sammenhængende og rationel sikringsordning. De omhandlede ydelser har altid været af samme størrelse som pensionerne inden for en bestemt kategori, modtagerne optjener pension under den offentlige pensionsord-

ning, og en øvre aldersgrænse, der adskiller sig fra pensionsalderen, ville medføre skævheder, idet ikke-bidragsbetingede ydelser, som f.eks. ydelse ved alvorlig invaliditet eller plejevederlag, ville blive tildelt på mere favorable vilkår end de bidragsbetingede ydelser.

Regeringen pointerer de faktiske aspekter af denne tilknytning og bemærker, at parlamentet har søgt at fastlægge aldersgrænserne for tildeling af de omhandlede ydelser, så de var sammenfaldende med det tidspunkt, hvor størsteparten af de eventuelle modtagere går på pension.

Udtrykket »eventuelle følger heraf for andre ydelser« blev tilføjet i direktiv 79/7 på foranledning af Det Forenede Kongerige med henblik på ordninger af den art, der er genstand for den foreliggende sag. Hvis man ikke gav medlemsstaterne nogen skønsbeføjelser, ville andet led i artikel 7, stk. 1, litra a), miste sin betydning.

Det første spørgsmål bør derfor besvares på følgende måde:

»Medlemsstaterne kan i medfør af artikel 7, stk. 1, litra a), i direktiv 79/7 om gradvis gennemførelse af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder med hensyn til social sikring under overholdelse af proportionalitetsprincippet beslutte, om der midlertidigt skal opretholdes bestemmelser, der indebærer en forskel i behandlingen af mænd og kvinder med hensyn til andre ydelser, med den begrundelse, at disse forskelle skyldes den pensionsalder, som gælder for ydelse af arbejdsophørspensioner.«

b) Hvad angår det *andet spørgsmål* understreger Det Forenede Kongerige, at den nationale domstol af hensyn til proportionalitetsprincippet er nødt til at afveje formålet med den pågældende bestemmelse, dvs. undtagelsen i artikel 7, stk. 1, litra a), og med de nationale bestemmelser, der bygger herpå, i forhold til ligebehandlingsprincippet.

Ifølge Domstolens praksis er det tilsigtede mål sammenfaldende med medlemsstatens mål. Den hypotese, der fremsættes i punkt b) i det andet spørgsmål, er således selvmodsigende, eftersom en bestemmelse, der fraviger princippet om ligebehandling, ikke kan være hensigtsmæssig og nødvendig for at nå målet med direktiv 79/7. Hvis det antages, at House of Lords med punkt b) har ønsket at få belyst, om medlemsstaten skal godtgøre, at den nationale undtagelse er hensigtsmæssig og nødvendig for at nå målet med artikel 7, stk. 1, litra a), må det konkluderes, at svaret på spørgsmålets punkt a) og b) vil være enslydende.

Muligheden i punkt c) må ligeledes afvises, eftersom ingen bestemmelse på samme tid kan medvirke til at nå direktivets mål og målet for den medlemsstat, der gør brug af en undtagelse.

Forslaget i punkt d) har ikke hjemmel i hverken artikel 7, stk. 1, litra a), eller i Domstolens praksis. Så længe pensionsalderen er forskellig for mænd og kvinder, kan det ikke undgås, at der forekommer en vis forskelsbehandling med hensyn til ydelser, der skal erstatte en indkomst. En fælles øvre aldersgrænse vil som allerede nævnt også resultere i forskelsbehandling. Parterne i hovedsagen vil måske foretrække den ene form for forskelsbehandling frem for den anden, men de vil ikke kunne basere deres valg på, at den valgte løsning begrænser de samlede diskriminerende virkninger af, at pensionsalderen er forskellig.

Sociallovgivningen indeholder generelle regler, og proportionalitetsprincippet hindrer ikke en medlemsstat i at afskære visse kvinder fra at få del i visse ydelser, som de ville have ret til, hvis der fandtes en fælles aldersgrænse, der adskilte sig fra den nuværende.

Det Forenede Kongerige foreslår derfor, at det andet spørgsmål besvares på følgende måde:

»Såfremt det påstås, at en national bestemmelse strider mod proportionalitetsprincippet, skal den part, der fremsætter denne påstand, godtgøre, at den nationale bestemmelse overskrider grænsen for, hvad der er hensigtsmæssigt og nødvendigt for at opnå målet med den, jf. direktivets artikel 7, stk. 1, litra a).«

c) Hvad angår det *tredje spørgsmål*, som omhandler pensionsordningen, henviser Det Forenede Kongerige til den juridiske og faktiske tilknytning mellem de omhandlede ydelser og pensionsalderen. Der er ikke tale om, at forskelsbehandlingen retfærdiggøres ud fra statistiske oplysninger vedrørende mænds og kvinders pensionsforhold. En medlemsstat har imidlertid ret til at forelægge de nationale domstole oplysninger, der kan tjene til at belyse det foreliggende spørgsmål. Medlemsstaterne skal i øvrigt i henhold til artikel 7, stk. 2, og artikel 8, stk. 2, foretage regelmæssige undersøgelser af undtagelserne og underrette Kommissionen om grundene til, at det vil være berettiget at opretholde disse. Medlemsstaten kan ud fra de statistiske oplysninger vurdere, om der er grundlag for at opretholde undtagelserne.

Det Forenede Kongerige foreslår, at første del af det tredje spørgsmåls punkt b), der omhandler en ansøger, som ikke modtager pension, besvares bekræftende. Det er slet ikke utænkeligt, at en ansøger, der ikke modtager alderspension, falder uden for den gruppe af personer, som kan modtage ydelser, der skal erstatte en indtægt. Artikel 7, stk. 1, litra a), er affattet i generelle vendinger og sigter ikke udelukkende mod at undgå de virkninger, det kan få for andre ydelser, når pensionsalderen fastsættes med henblik på tildeling af alders- og arbejdsophørspension til en given ansøger.

Anden del af det tredje spørgsmåls punkt b), der omhandler en ansøger, som har været i arbejde efter at have overskredet pensionsal-

deren, må ligeledes besvares bekræftende. Det er vigtigt, at der i forbindelse med en socialsikringsordning afgrænses en tilstrækkelig nøjagtig og administrativt håndterlig målgruppe, og at der til det formål fastsættes en øvre aldersgrænse for, hvornår en person kan opnå de omhandlede ydelser. Det er ikke praktisk muligt at afgøre i hvert enkelt tilfælde, om ansøgeren ville have arbejdet, hvis forsikringsbegivenheden ikke var indtrådt. Selv den mest sofistikerede socialsikringsordning kan ikke opfylde alles behov. For at kompensere herfor er der i disse ordninger, også i den britiske, indbygget en række tillægsydelser, som kan udbetales efter behov til personer, der ikke kan få del i mere specifikke bestemmelser. Det ville i øvrige medføre en ny forskelsbehandling, hvis kvinder fik lov til at godtgøre, at de ville have arbejdet, såfremt begivenheden ikke var indtrådt, uden at mændene fik samme mulighed.

Det tredje spørgsmål må derfor besvares på følgende måde:

»a) Medlemsstaten kan med henblik på at afgøre, om og på hvilken måde den skal udøve den ret, der tildeles den i artikel 7, stk. 1, litra a), i direktiv 79/7, tage udgangspunkt i statistiske oplysninger vedrørende mænds og kvinders arbejds- og pensionsvilkår for bl.a. at efterprøve, om det under hensyn til den sociale udvikling er berettiget at opretholde den omhandlede undtagelse.

b) En medlemsstat kan udøve sin ret til at udelukke områderne i artikel 7, stk. 1, litra a), i direktiv 79/7 fra direktivets anvendelsesområde til trods for, at den, der ansøger om ydelsen, i det konkrete tilfælde kan godtgøre, at hun, selv om hun har passeret pensionsalderen, rent faktisk ikke modtager alders- eller arbejdsophørspension, og/eller at hun ville have arbejdet, såfremt den omhandlede forsikringsbegivenhed ikke var indtrådt.«

d) Som følge af svarene på de tre første spørgsmål finder Det Forenede Kongerige det unødvendigt at besvare *det fjerde*. Dette spørgsmål vedrører i øvrigt ikke fortolkningen af en retsakt udstedt af en af Fællesskabets institutioner, jf. traktatens artikel 177, men omhandler fællesskabsrettens anvendelse på de særlige omstændigheder i den foreliggende sag, nemlig vurderingen af, om en national bestemmelse er i overensstemmelse med fællesskabsretten.

3. a) *Forbundsrepublikken Tyskland* mener, at det principielt er op til medlemsstaterne at fortolke vendingen »eventuelle følger for andre ydelser«, der forekommer i andet led i artikel 7, stk. 1, litra a), direktiv 79/7, forudsat at det sker på fornuftig vis og i overensstemmelse med opbygningen af de omhandlede ordninger. De omhandlede britiske ydelser vedrører imidlertid bidrag til personer, som, før de nåede pensionsalderen, ikke har været i stand til at udøve en aktivitet, der var underlagt en obligatorisk forsikring, idet der indtrådte visse begivenheder, og der består således en tæt og rimelig tilknytning til den almindelige pensionsordning.

Den tyske regering foreslår derfor, at det *første spørgsmål* besvares med, at

»udtrykket 'eventuelle følger heraf for andre ydelser' indbefatter bestemmelser, der på rimelig vis og i samklang med opbygningen af ordningerne vedrørende alders- og arbejdsophørspensioner er tilknyttet de omhandlede ordninger«.

b) Det *andet spørgsmål* bør besvares med udgangspunkt i punkt a). Artikel 7, stk. 1, litra a), sigter i realiteten mod særlige tilfælde, hvor medlemsstaterne har mulighed for selvstændigt at fastsætte pensionsalderen.

c) Den tyske regering har ikke udtalt sig om det *tredje spørgsmål*, eftersom delikate enkelttilfælde må afgøres efter britisk ret.

d) Hvad angår det *fjerde spørgsmål* anerkender forbundsregeringen, at aldersgrænserne for invaliditetsydelser i overensstemmelse med strukturen i de omhandlede ordninger tilknyttes de aldersgrænser, der er fastsat for alderspensioner.

4. a) Hvad angår det *første spørgsmål* har *Kommissionen* fremhævet, at udtrykket »eventuelle følger heraf for andre ydelser« må fortolkes restriktivt. Argumentet om, at de omhandlede ydelser skal erstatte en arbejdsindtægt, og at aldersgrænsen på 60 år skyldes, at de fleste kvinder forlader deres arbejde i denne alder, svarer til at straffe alle kvinder ud fra en generalisering, der ikke er berettiget i et konkret tilfælde. Domstolen har i ovennævnte Marshall-dom fastslået, at kvinder har ret til at arbejde ud over den alder, hvor de ville kunne modtage pension, og at den personlige ret til ligebehandling må være rigtigst i forhold til de ræsonnementer, der bygger på en sammenligning af kønsopdelte statistikker.

Enhver anden løsning ville svare til give medlemsstaterne uindskrænket ret til at foretage en forskelsbehandling i deres socialsikringsordninger ved at sammenknytte retten til disse ydelser med forskellen i pensionsalderen.

Kommissionen tilslutter sig den holdning, Court of Appeal har givet udtryk for, og hvorefter medlemsstaten skal påvise, at der består en tilstrækkelig tæt årsagssammenhæng mellem den tilladte forskelsbehandling inden for alders- og arbejdsophørspensioner og den yderligere forskelsbehandling, som medlemsstaten søger at retfærdiggøre. Dette nødvendighedskriterium er på trods af definitionsvanskeligheder langt at foretrække for det rimeligheds- eller proportionalitetsprincip, de britiske myndigheder støtter sig til.

Kommissionen foreslår i betragtning heraf, at det *første spørgsmål* besvares på følgende måde:

»Når en medlemsstat i medfør af artikel 7, stk. 1, litra a), i direktiv 79/7 opretholder en

pensionsalder, der er forskellig for mænd og kvinder for så vidt angår ydelse af alders- og arbejdsophørspensioner, er den undtagelse, der kan gøres i medfør af ordene 'eventuelle følger heraf for andre ydelser' i artikel 7, stk. 1, litra a), begrænset til bestemmelser i ordninger vedrørende disse andre ydelser, som er nødvendige for, at disse ordninger kan fungere i overensstemmelse med ordningerne vedrørende alders- og arbejdsophørspensioner.«

b) Det *andet spørgsmål* er kun relevant, såfremt svaret på det første spørgsmål baseres på proportionalitetsprincippet, hvilket Kommissionen ikke tilslutter sig.

c) Kommissionen foreslår derfor, at Domstolen undlader at besvare anden del af det *tredje spørgsmål*, hvori den anmodes om en detaljeret vurdering af en national ordning, hvilket kunne medføre, at den bevægede sig ind på området for de nationale domstoles kompetence. Hvad angår spørgsmålets første del bemærker Kommissionen, at retten til ligebehandling er en personlig ret, der ikke kan indskrænkes til fordel for en ensartet behandling af alle personer i en given gruppe.

Kommissionen foreslår derfor, at dette spørgsmål besvares på følgende måde:

»Medlemsstaterne kan ikke i henhold til artikel 7, stk. 1, litra a), i direktiv 79/7 påberåbe sig statistiske oplysninger vedrørende mænds og kvinders arbejds- og pensionsmønstre, hvor alle mænd samles i en kategori og alle kvinder i en anden, med henblik på retfærdiggøre, at mænd og kvinder forskelsbehandles i forbindelse med andre ydelser end alders- og arbejdsophørspensioner.«

d) Hvad angår det *fjerde spørgsmål* bemærker Kommissionen, at en medlemsstat ikke har ret til at sammenkæde en diskriminerende pensionsalder for kvinder med den alder, hvor disse kvinder skønnes ikke længere at tilhøre arbejdsstyrken. Kommissionen foreslår derfor, at svaret formuleres således:

»Når det i national ret bestemmes, at pensionsalderen for ydelse af alders- og arbejdsophørspension skal være forskellig for mænd og kvinder, og at der skal gælde en ordning for ydelser ved invaliditet for personer i den erhvervsaktive alder, kræves det efter direktiv 79/7, at medlemsstaten anvender samme øverste aldersgrænse (hvis der findes en sådan) for både mænd og kvinder, når den fastlægger rækkevidden af ordningen vedrørende invaliditetsydelser.«

F.A. Schockweiler

Refererende dommer